

JUHÁSZ ÁGNES

A jogviszony tartós jellege és annak jelentősége a szerződési jogban

The Long-term Duration of the Legal Relationship and its Significance in Contract Law

Abstract: The characteristics of extended or long-term duration of a given (mainly contract-based) legal relationship under civilian law allows the applicability of particular legal provisions. Nevertheless, the content of this kind of relationship is not determined by the Hungarian legislator. Accordingly, the study, starting from the theoretical findings of the early 1900s Hungarian private law literature, aims at examining comprehensively the question of long-term relationships along the established judicial practice on the topic.

Keywords: long-term relationship, long-term contract, the impacts of the war on a contractual relationship, amendment of contract by judicial act

Összefoglaló: Egy adott jogviszony tartós (huzamos) jellege olyan sajátos jellemző, amely az ilyen polgári (elsődlegesen szerződéses) jogviszonyok esetén sajátos rendelkezések alkalmazhatóságát teszi lehetővé. A kifejezés tartalma ennek ellenére a magyar polgári jogban jogszabályi szinten nem nyer meghatározást. Erre tekintettel a tanulmány a 20. század eleji, német dogmatikai hatás alatt álló magyar magánjogtudomány elméleti megállapításából kiindulva és az 1959. évi és a hatályos polgári törvénykönyvhöz kapcsolódó, a jogviszony tartóssága kérdésében kialakult bírósági ítélezési gyakorlatot áttekintve átfogó jelleggel vizsgálja a polgári jogviszony tartósságának kérdését.

Kulcsszavak: tartós jogviszony, huzamos szerződés, a háború jogviszonyra kifejtett hatása, bíróság általi szerződésmódosítás

1. Bevezető gondolatok: az idő a polgári jogban

Az ember alapvető természetéhez tartozik a világ megértésére való igény, amelyben különösen fontos helyet foglal el az idő. Az idő, amely az ember számára megfoghatatlan, a világ azon ritka jelenségei közé tartozik, amely felett az embernek nincs uralma, folyását megállítani, kerekét visszaforgatni nem tudja. Az idő az, amely keretet ad a mindennapjainknak, és mérése, egységekre bontása az emberben azt a hamis illúziót kelti, hogy megértette azt. Az idő ugyanakkor – ahogyan *Albert Einstein* mondja – korántsem olyan, amilyennek látszik, minthogy nem pusztán egyetlen irányba halad, hanem

abban egyidejűleg van jelen a múlt és a jövő. A múlt, amely meghatározza a jelenet, és a bizonytalan jövő, amely a jelenből táplálkozik.

A múlt, a jelen és a jövő effajta egyidejűsége – jogrendszerrel függetlenül – nagy jelentőséggel bír a magánjogban, hiszen a közelebbi vagy távolabbi múltban tett jogi cselekményünk, nyilatkozatunk kihathat a ma alakulására, miközben jognyilatkozati úton (pl. teljes hatályú apai elismerő nyilatkozat, végrendelet, rendelkezés várt örökségről stb.) szintén lehetőségünk van arra, hogy hatást gyakoroljunk a jövő alakulására.

A magánjogi gondolkodásban az idő mint *jogi tény* jelenik meg, amely mint ilyen, a jogi tények rendszerén belül az *embertől független, külső körülmények* körében nyer elhelyezést.¹ Kolosváry szerint „[b]ár az időtelés ténye önmagában közvetlen jogi hatásokat nem idézhet elő, [...] az idő a legkülönbözőbb jogváltozásoknak lehet az előfeltétele és ezzel jogi ténynyé minősül át”.² Amint azonban erre Lábady Tamás rámutatott, az idő több, mint pusztán jogi tény: a hozzáfűzött joghatás az, amely a magánjogi jogviszonyokban jelentést ad az időnek.³ Az idő múlása a magánjogi viszonyok alakulására kétségkívül hatást gyakorol, egyes esetekben tulajdonjog megszerzésére vezet (elbirtoklás), a követelést annak bíróján keresztül kikényszeríthetőségétől fosztja meg (elévülés), míg más esetben valamely fennálló alanyi jog megszűnésére (jogvesztés) vezet. Az idő folyásának előbbi hatása különösen fontos; Egri Bónis Pál szemléletes megfogalmazása szerint „[a]z elévüléssel kapcsolódik be a jog a természet fenséges időrendjébe; lemond eszmei öröklétéről és halandóvá lesz, miként a teremtmények”.⁴ A kérdés jelentőségét mutatja, hogy a 20–21. századi magyar magánjogi szakirodalomban számtalan tudományos munka született, amely az elévülés témakörébe tartozó egyes részkérdéseket dolgoz fel, vagy éppen a téma monografikus igényű, átfogó jellegű feldolgozását tűzi ki célul.⁵ Az utóbbi évek magánjogi irodalmából kiemelést érdemel ugyanakkor Csehi Zoltán munkája, amelyben a szerző az idő tényezőt a polgári jogi szabályanyagot alapul véve, ugyanakkor egy jóval szélesebb perspektívában tárgyalja.⁶

1 KATONA MÓR: *A mai érvényű magyar magánjog vezérfonala*, Stampfel Károly Kiadása, Pozsony–Budapest, 1904, 41; KOLOSVÁRY BÁLINT: *Magánjog. Vezérfonal a magyar magánjogból tartott egyetemi előadásokhoz*, Studium, 1938, 37–38; SZLADITS KÁROLY: *A magánjogi tényállások = Magyar Magánjog. Általános Rész. Személyi Jog*, szerk. SZLADITS KÁROLY, Budapest, 1941, 379–381; FEHÉRVÁRY JENŐ: *Magyar magánjog kistükre*, Barkóczy László Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1942, 98–104; BÍRÓ GYÖRGY – LENKOVICS BARNABÁS: *Általános tanok = Általános tanok és személyek joga*, szerk. BÍRÓ GYÖRGY, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2013, 158–160; BARZÓ TÍMEA: *V. fejezet: A jogi tények = Civilisztika I. Általános tanok. Személyek joga. Szellemi alkotások joga*, szerk. BARZÓ TÍMEA, PAPP TEKLA, Dialóg Campus, Budapest, 2018, 85–100.

2 KOLOSVÁRY: *i. m.* 37.

3 LÁBADY TAMÁS: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*, Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 1998, 314.

4 EGRİ BÓNIS PÁL: *Az elévülési határidők megrövidítése*, Jogállam, 1920/5, 210–215, 210.

5 EGRİ BÓNIS PÁL: *Az elévülés magyar jogszabályai*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1928; RUDOLF LÓRÁNT: *Az elévülés*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961; BÍRÓ GYÖRGY: *Az elévülés*, Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, Miskolc, Tomus XXVI/2. (2008), 541–576; PUSZTAHELYI RÉKA: *Gondolatok az elévülés alá nem tartozó igényekről*, Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, Miskolc, Tomus XXX/2. (2012), 555–569; PUSZTAHELYI RÉKA: *A magánjogi elévülés*, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2015.

6 CSEHI ZOLTÁN: *A Polgári Törvénykönyv időfogalma és magánjogunk időfelfogása*, Pázmány Press, Budapest, 2013.

Idővel kapcsolatos rendelkezéseket a polgári jog szinte valamennyi területén találunk, noha ezek jellege más és más.⁷ Mindezek közül a kötelmi jog idődimenziója különösen bonyolult, amennyiben „*az azonnali és kiszámított cselekvés ideje nem az állapotot, nem az ember tulajdonságait, hanem a magatartás, a cselekvés törvénye által elvárt idejét, időtartamát közli, hogy a vagyonmozgással kapcsolatos igények érvényesítésre kerüljenek és a meghatározott időn belül a statikus állapotba, legalábbis végleges jogi állapotba kerüljenek*”.⁸ A szerződési jog ugyanakkor lehetőséget ad a felek számára arra, hogy – még ha magát az idő folyását befolyásolni nem is tudják – a „*kötelmi jogi időt*” viszonylagosan uralják.⁹

Az idő múlása minden jogviszonyra hatással van. A szerződési jogban a szolgáltatás időbelisége (egyszeri, időszakosan visszatérő vagy tartós jellege) megjelenhet például csoportképző tényezőként.¹⁰ Más esetekben ezzel szemben a jogalkotó az idő múlását mint *elkerülhetetlen külső tényezőt* eleve „beépíti” a jogviszony jellemzői közé, és erre tekintettel rendel az adott jogviszonyhoz különböző joghatásokat, és teszi lehetővé sajátos jogkövetkezmények alkalmazását. A „*jogviszonyba épített időtényező*” legfontosabb megjelenési formája az ún. *tartós jogviszony*, amely normatív szintű fogalmi meghatározottság hiányában is komoly jelentőséggel bír, hiszen a jogviszony ezen jellemzője az, amely a felek számára lehetőséget ad majd az idő hatásainak korrigálására a bíróság általi szerződésmódosítás jogintézményének alkalmazása által. A magyar jogalkotó ugyanis a szerződés bíróság általi módosításának lehetőségét nem ismeri el általános jelleggel, valamennyi szerződéses jogviszonyra vonatkozóan, hanem a módosítás ezen formáját – a hatályos polgári jogi kódex (2013. évi V. törvény, a továbbiakban Ptk.) 6:192. §-ának (1) bekezdésében meghatározott feltételek egyidejű fennállása mellett – csak azokban a jogviszonyokban teszi lehetővé, amelyek tartós jellegűnek minősülnek.¹¹ E kritérium tehát a bírói úton történő szerződésmódosítás normatív előfeltétele.

A jogviszony tartós jellege a jogviszony „életciklusának” során ugyanakkor más szempontból is relevanciával bír, így például a Ptk. külön rendelkezik a tartós jogviszonyt létrehozó, határozatlan időre kötött szerződés egyoldalú nyilatkozat (felmondás) útján történő megszüntetéséről.¹²

A jogviszony tartósságának kérdése azonban nemcsak a szerződési jog általános szabályainak körében jelenik meg, hanem a jogviszony ezen jellemzőjére esetenként az egyes szerződésekre vonatkozó rendelkezések is utalnak. A bizalmi jellegű ügyleteknél, így például a megbízási szerződésnél a felmondás joga korlátozásának és kizárásának főszabálykénti semmissége alól kivételt képez a tartós megbízási jogviszony, ahol a felek nemcsak a felmondás jogának korlátozásában állapodhatnak meg, hanem adott esetben a rendes felmondás jogának gyakorlását is időhöz köthetik, szerződésükben rögzítve azt, hogy az említett jogosultság meghatározott idő elteltét megelőzően nem gyakorolható.¹³

7 Vö.: CSEHI: *i. m.*, 19–28.

8 *Uo.*, 23–24.

9 *Uo.* 24.

10 EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog. Általános rész*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996, 50; BÍRÓ György: *Kötelmi jog. Közös szabályok. Szerződésstan*, Novotni, Miskolc, 2010, 250.

11 Ptk. 6:192. §, (1) bekezdés.

12 Ptk. 6:213. §, (3) bekezdés.

13 Ptk. 6:278. §, (4) bekezdés.

A tartós közvetítői szerződésnél ezzel szemben a jogviszony tartóssága eleve a szerződés Ptk. szerinti meghatározásának egyik fogalmi elemét képezi, és a jogviszony ezen lényeges jellemzőjére tekintettel határoz meg a jogalkotó sajátos rendelkezéseket.¹⁴

Jól látható, hogy a tartósság a jogviszonyok olyan lényeges jellemzője, amely egyes esetekben a felek számára lehetőséget ad meghatározott jogintézmények alkalmazására, míg más esetekben (így például az említett tartós közvetítői szerződés esetén) speciális szabályok kötelező alkalmazására vezet. A Ptk. rendelkezései között ennek ellenére nem található olyan rendelkezés, amely a tartósság kifejezés tartalmát általános jelleggel megadná. A jogviszony tartós jellege tekintetében a Ptk. irányutatást kizárólag a tartós közvetítői szerződés esetében ad, ahol a kifejezés pontos meghatározása a jogviszony „minősítése” szempontjából lényeges, erre tekintettel szükségszerű és jogalkotási szinten nem megkerülhető. Ezzel kapcsolatosan helytállóan állapítja meg *Ujváriné Antal Edit*, hogy a közvetítői szerződés esetén a tartós jelleg definiálásával a jogalkotó a korábbi jogalkalmazás bizonytalanságait orvosolta.¹⁵

A következő néhány oldalon a szakirodalomban megjelenő álláspontok és a bíróságok ítélkezési gyakorlata alapján arra a kérdésre kívánok választ adni, hogy lehetséges-e, és amennyiben igen, úgy milyen paraméterek mentén határozható meg a jogviszony tartós jellege.

2. A jogviszony tartós jellegének magyarázata a 20. század eleji magyar magánjogban. Háborús hatások, német dogmatikai gyökerek

A szolgáltatás osztályozásánál a *tartós és múltó szolgáltatás* közötti különbségtétel már a 19-20. század fordulójának, illetőleg a 20. század elejének magyar magánjogi irodalmában jelen volt. Ennek alapjául – *Katona Mór* szerint – a jogviszony azon jellemzője szolgált, hogy „a szolgáltatás eszközlésére” elegendő volt-e az adós egyszeri akaratnyilvánítása, vagy az az adós többszöri cselekményével ment végbe. Amint *Katona* megjegyzi, a tartós jellegű kötelek rendszerint nemleges kötelek, lehetnek ilyenek ugyanakkor egyes tevőleges tartalmúak is.¹⁶ *Raffai Ferenc* szerint a tartós és múltó kötelek közötti megkülönböztetés a szolgáltatás abbéli minőségén alapult, hogy a kötelek állandó, huzamosabb állapotot teremtett-e, a jog egyszeri gyakorlással kimeríthető volt.¹⁷

14 Ptk. 6:293–6:301. §.

15 UJVÁRINÉ Antal Edit: *A tartós közvetítői jogviszony „továbbhatása” – versenykorlátozó megállapodás*, Miskolci Jogi Szemle, 2017/2 (Klnsz.), 639–652, 642. Az más kérdés, hogy a Ptk. hivatkozott szakasza pusztán egy konkrét szerződéstípus, a tartós közvetítői szerződés esetén értelmezhető, így a Ptk. a jogviszony tartósságára vonatkozó általános, valamennyi jogviszony vonatkozásában értelmezhető meghatározást továbbra sem tartalmaz.

16 KATONA MÓR: *A kötelmi jog természete*, Magyar magánjog. III. kötet. Kötelmi jog, szerk. FODOR ÁRMIN, SINGER és WOLFNER, Budapest, 1898, 1–84, 45.

17 RAFFAY FERENC: *A magyar magánjog kézikönyve. II. kötet*, Budapest, 1909, 205; KATONA MÓR: *A mai érvényű magyar magánjog vezérfonala*, Stampfel Károly kiadása, Pozsony–Budapest, 1904, 112.

A tartós jogviszonyok kérdéskörére az I. világháború történései irányították rá ismét a magánjogtudósok figyelmét. A háborús események ugyanis komoly hatást gyakoroltak a magánjogi viszonyokra, és a szerződéses jogviszonyok többségében – a szerződéskötés időpontjában előre nem látható – változást idéztek elő. A háború lezárultát követően a változások szerződéses jogviszonyra kifejtett hatásával és annak lehetséges kezelési módozataival több magánjogászunk is foglalkozott, a *clausula rebus sic stantibus* elv alkalmazhatóságának kérdésköre és ehhez kapcsolódóan az ún. *huzamos szerződés* mint sajátos jellemzőkkel bíró szerződéses viszony vizsgálata *Almási Antal* és *Beck Salamon* írásaiban egyaránt felbukkant.

Almási Antal egy 1920-ban megjelent tanulmányában¹⁸ egy nőtartási szerződés kapcsán vizsgálta a *clausula rebus* elv alkalmazhatóságát, és azt – noha az elv ekkoriban jogszabályi szinten még nem nyert rögzítést – a magyar magánjogban alkalmazható általános jogelvként ismerte el. Almási álláspontja szerint a gazdasági viszonyok tömeges és feltűnő változása kihat a *hosszabb lejáratú időszaki szolgáltatások* tartalmára is. A körülményekben bekövetkező ilyen lényeges (és előre nem látható) változás pedig alapját képezheti a fennálló szerződéses jogviszony bíróság általi módosításának, végső esetben pedig a „[s]zerződésen alapuló időszaki szolgáltatás bírói változtatásával terhelt és azzal meg nem elégedő fél a jövőre való kihatással az ügylettől vétlenül elállhat”.¹⁹ Rögzítést érdemel, hogy Almási hivatkozott tanulmányában a jogviszony tartósságának kérdésével pusztán érintőlegesen foglalkozott – figyelme elsődlegesen a körülménybeli változások jogviszonyra kifejtett hatásának és az ehhez kapcsolódóan alkalmazható jogkövetkezmény vizsgálatára irányult.

Beck Salamon – Almási hivatkozott írására reagálva, annak egyes megállapításait vitatva – szintén foglalkozott a tartós jogviszonyok, szóhasználatában a *huzamos szerződések* (hosszú tartamú szerződéses szolgáltatások) kérdéskörével.²⁰ Idézett munkájában Beck a korabeli magyar magánjogi dogmatika fogyatékoságának rötta fel, hogy az nem tett különbséget az egyszeri aktussal lebonyolódó szerződések (pl. adásvétel) és azon kontraktusok kategóriája között, amelyek *a szerződő felek között hosszabb időre szóló kapcsolatot létesítenek* (pl. bérlet), noha ez utóbbiak (huzamos időre szóló szerződések) számos olyan sajátossággal rendelkeznek, amelyek a gyakorlatban ezen szerződéses viszonyok eltérő kezelését teszik szükségessé. Beck szerint „[...]amiatt, mert a véges emberi elme a szerződés hosszú tartama alatt előálló eshetőségekre, változásokra évekkal előre megfelelően gondoskodni nem tud, valójában mindig érezzük, hogy az egyéni felelősségre alapított szigorú kötelezettségi elv sértetlen fenntartása igaztalanul nehezedik a félre, aki [...] a rendszerintiség tudatában vállalta el a kötelezettséget és egyszerre szembekerült a kivételessel, amelyet előre nem is láthatott. [...] Ennek következménye az, hogy a huzamos tartamú szerződéseknel egyrészt sokkal gyakrabban jelentkezik a *clausula rebus sic stantibus* fölvetése, de egyúttal sokkal indokoltabb is a *clausulának*

18 ALMÁSI Antal: *Hosszú tartamú időszakos szolgáltatások*, Jogtudományi Közlöny, 1920/15, 113–114.

19 Uo. 114.

20 BECK Salamon: *Huzamos szerződések*, Jogtudományi Közlöny, 1920/17, 130–131. A hivatkozott tanulmányra Almási a Jogtudományi Közlöny egy következő számában szintén tanulmány formájában reagált. L. ALMÁSI Antal: *Szerződések válságokozta változásai*, Jogtudományi Közlöny, 1920/23, 178–180.

a szerződések ezen neménél való legalább részleges elismerése. Merészség nélkül állítható, hogy a clausula tudományos tárgyalása sokkalta eredményesebb lett volna, ha a huzamos szerződések kategóriáját az elmélet már régen kialakította volna.”²¹

A fenti idézetek alapján jól érzékelhető, hogy Almási és Beck egyaránt arra kívánta ráirányítani a figyelmet, hogy *a huzamos időre szóló szerződések* ezen jellemzőjükre tekintettel *több szempontból is eltérő kezelést igényelnek* azokhoz a szerződésekhez képest, amelyek a felek között pusztán rövid lejáratú kapcsolatot teremtenek, egy-egy aktussal le is bonyolódnak, teljesedésbe is mennek. Mindkét idézett jogtudós gondolatmenetének fő vezérfonalát alapvetően a magánjogi (szerződéses) viszonyok háború következtében való megváltozása adta,²² és ennek kezelésére szorgalmazták azt, hogy a jogviszony tartós jellege jogszabályi szinten is rögzítést nyerjen.

Amellett, hogy Almási és Beck vizsgálódásának középpontjában egyaránt a korabeli magyar magánjogi viszonyok és azok háború okozta változása állt, írásaikból – és különösen igaz ez Beck esetében – az is egyértelműen kitűnik, hogy gondolkodásmódjukra a korabeli német magánjogtudomány komoly befolyásoló tényezőként hatott.

Az egyszerű szolgáltatásra irányuló és a huzamos szerződéses viszonyok megkülönböztetésének igénye a német magánjogban már a XIX. század második felében felmerült. A jogviszony polgári jogban betöltött jelentőségét Savigny ismerte fel először, azt egy élő (szerves) konstrukciónak („*lebendige Construction*”) nevezve.²³ Savigny később a jogviszonyok osztályozásánál már kifejezetten megkülönböztette az átmeneti jellegű („*vorübergehende*”) és a tartós („*dauernde*”) szolgáltatásra irányuló jogviszonyokat.²⁴ A Savigny-féle, a szerződéses szolgáltatások ilyen alapon történő megkülönböztetését utóbb más szerzők is átvették.²⁵

A tartós (kötelmi) jogviszony (*Dauerschuldverhältnis*) kifejezést ebben – a mai német magánjogtudományban is használatos – formájában elsőként Otto von Gierke használta egy 1914-es tanulmányában.²⁶ Gierke a tartós jogviszony lényegét az átmeneti jellegű

21 BECK: *i. m.*, 131.

22 A háború magánjogi viszonyokra való hatásának témakörét Almási egy önálló, monografikus munkájában is feldolgozta. L. ALMÁSI Antal: *A háború hatása a magánjogra*, Franklin Társulat, Budapest, 1917. A kérdéskörrel Almási mellett más korabeli jogtudósok is foglalkoztak, így például Meszlény Artúr is vizsgálta háború kötelmi jogra kifejtett hatását. L. MESZLÉNY Artur: *Kötelmi jogunk és a háború*, Jogtudományi Közlöny, 1918/40, 305–307; 1918/41, 314–316; 1918/51, 388–390; 1918/52, 394–396.

23 Friedrich Carl von SAVIGNY: *System des heutigen römischen Rechts*. Band 1, Berlin, 1840, 8.

24 Friedrich Carl von SAVIGNY: *Das Obligationenrecht als Theil des heutigen römischen Rechts*. Band 1, Berlin, 1851, 302. Savigny elméletének részletes ismertetését lásd: Walter DORALT: *Langzeitverträge*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2018, 9–13.

25 Bernhard WINDSCHEID: *Lehrbuch des Pandektenrechts*, 6. Auflage, Frankfurt am Main, 1887, 15; Paul LANGHEINEKEN: *Anspruch und Einrede nach dem Deutschen Bürgerlichen Gesetzbuch*, Verlag von Wilhelm Engelmann, Leipzig, 1903, 246–247; Heinrich LEHMANN: *Die Unterlassungspflicht im bürgerlichen Recht*. Abhandlungen zum Privatrecht und Zivilprozess, Band 15, Heft 1, Beck Verlag, 1906, 59; Josef KOHLER: *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts Band 2, Vermögensrecht*. Carl Heymanns Verlag, Berlin, 1906; Paul OERTMANN: *Recht der Schuldverhältnisse*. Carl Heymanns Verlag, Berlin, 1910, 200; Max STEINBERGER: *Die Verträge auf dauernde Leistungen (Dauerverträge)*, C. F. Bornscheins Buchdruckerei, 1910.

26 Otto von GIERKE: *Dauernde Schuldverhältnisse*. Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts, Band 64, 1914, 355–411.

kötelmi jogviszonnyal (*vorübergehende Schuldverhältnis*) szembeállítva, a teljesítési kötelezettség fennállásának idejét, illetőleg a teljesítés szerződéses jogviszonyra kifejtett hatását vizsgálva, abból kiindulva próbálta megragadni. Meglátása szerint a tartós jogviszonyokban a kötelezett a szerződés teljesítésére nem egy konkrét időpontban köteles, hanem *a teljesítésre a szerződés megkötésekor meghatározott teljesítési időszak alatt bármikor jogszerűen sor kerülhet*, míg az az átmeneti jellegű (egyszeri teljesítésre irányuló) szerződések esetén a teljesítés főszabályként kötelemszűntető hatással jár.²⁷

A Gierke által megalkotott tartós jogviszony kifejezés utóbb más szerzők, így például Krücmann, Nikisch és más korabeli jogtudósok munkáiban is megjelent,²⁸ és a német magánjogtudomány bevett, bár gyakran kritikával illetett terminusává vált,²⁹ míg végül – vélhetően osztrák közvetítéssel – megjelent és gyökeret vert a magyar magánjogi gondolkodásban is, amint ezt Almási és Beck fentebb hivatkozott írásai is bizonyítják.

A tartós jogviszony kifejezés tudományos kidolgozottsága ellenére – vagy éppen ennek köszönhetően – a német magánjogban mégsem nyert normatív szintű rögzítést, a BGB ilyen irányú, a kifejezés értelmezésére irányuló rendelkezést nem tartalmaz. Mindazonáltal a kifejezés napjainkban még mindig használatos,³⁰ bár megjegyzendő, hogy azt – legalábbis a szerződéses jogviszonyok vonatkozásában, az eredetihez képest szűkebb értelmezésben – egyre inkább felváltani látszik a „hosszú távú szerződés” (*Langfristige Vertrag, Langzeitvertrag*) kifejezés.³¹

3. Tartós jogviszony a polgári törvénykönyvekben és a bíróságok ítélezési gyakorlatában

Az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban rPtk.) elfogadását megelőző időszakban a jogviszony tartósságának, huzamos jellegének kérdése mindössze a jogtudomány szintjén jelent meg. Ahogyan a jelen tanulmány előző pontjában említésre került, a korabeli szakirodalom képviselői szükségesnek látták volna a tartós jelleggel bíró jogviszonyok sajátos kezelését és erre tekintettel ezen jellemző rögzítését az *1928-as Magánjogi*

27 GIERKE: *i. m.*, 357.

28 Paul KRÜCKMANN: *Einige Bemerkungen zu den „dauernden Schuldverhältnissen“*. Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts, Band 66, 1916, 1–17; ARTHUR NIKISCH: *Die Grundformen des Arbeitsvertrags und der Anstellungsvertrag* (Dissertation), Institut für Arbeitsrecht an der Universität, Leipzig, 1926, 144; Franz GSCHNITZER: *Die Kündigung nach deutschem und österreichischem Recht*, Jherings Jahrbuch für Dogmatik, Band 76 (1926), 317–351; Rudolf GANSAUGE: *Das Dauerschuldverhältnis* (Dissertation), Leipzig, 1928.

29 A tartós jogviszony német magánjogi dogmatikában való kialakulásáról lásd részletesen: Hartmut OETKER: *Das Dauerschuldverhältnis und seine Beendigung: Bestandsaufnahme und kritische Würdigung einer tradierten Figur der Schuldrechtsdogmatik*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1994; Angie SCHNEIDER: *Vertragsanpassung im bipolaren Dauerschuldverhältnis*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2016, 5–16; DORALT: *i. m.* 7–61.

30 Vö. Joachim GERNHUBER: *Das Schuldverhältnis*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1989, 377–403.

31 DORALT: *i. m.*, 41–42.

törvényjavaslat (Mtj.) gazdasági lehetetlenülésre alkalmazhatóságának feltételei között, amelyre azonban nem került sor.

Az rPtk. előkészítése során a gazdasági (*Nizsalovszkynál* tervgazdasági)³² lehetetlenülés normatív szabályozása ellenállásba ütközött, *Eörsi* szerint az „[a] jogrendszer betegségének a jele”, amelynek így „[...] a szocializmusban nincs keresnivalója”.³³ Az rPtk. ugyanakkor a jogviszony tartósságát már beemelte a gazdasági lehetetlenülés tényállása egyfajta továbbélésének tekinthető jogintézmény, a bíróság általi szerződés módosítás normatív feltételei közé.^{34, 35} A jogalkotó ugyanakkor a kifejezés tartalmára vonatkozó iránymutatást mindössze a jogszabályhoz fűzött indokolásban adott, amelyből következtetni lehet a „tartós jogviszony” kifejezés tartalmára. Az indokolás szerint ugyanis nincs lehetőség a szerződés bíróság általi módosítására olyan esetben, „[...] ha a szerződés teljesítése egy aktussal végbemegy: csak huzamos vagy ismétlődő szolgáltatások esetében kerülhet sor ilyen rendkívüli intézkedésre”.³⁶ Mindezek alapján megállapítható, hogy az rPtk. normaszövegében szereplő „tartós jogviszony” azokat a jogviszonyokat fedte le, amelyek keretében a kötelezett a jogosult felé huzamos vagy ismétlődő szolgáltatás nyújtására volt köteles.

A miniszteri indokolás szövegét figyelembe véve jól érzékelhető, hogy a korabeli jogalkotó a „tartós jogviszony” kifejezés tartalmának pontosabb meghatározását nem tartotta szükségesnek, így jogalkotói értelmezés hiányában a bíróságokra várt a feladat, hogy kijelöljék a tartós jogviszony kifejezés határait, és megadják annak főbb tartalmi elemeit. Elmondható, hogy a rPtk. hatályban létének több mint öt évtizede alatt a jogviszonyok tartósságának megítélése kapcsán viszonylag gazdag bírói gyakorlat alakult ki, amelynek nyomán hol halványabban, hol erőteljesebben körvonalazható, mi alapján is állapítható meg egy adott jogviszony tartós jellege.

A GKT 1978/3. számú állásfoglalással módosított GKT 1973/82. számú állásfoglalás a jogviszony tartósságát a *gazdálkodó szervezetek közötti jogviszonyok* vonatkozásában értelmezte. Az állásfoglalás szerint *tartós jogviszonynak* tekinthető például *a bérlet, valamint a fizetési módra vonatkozó, határozott időre szóló megállapodás, a visszatérő (folytatólagos) jellegű szállítási szerződés*. Az állásfoglalás értelmében tartósnak minősültek továbbá a szállítási vagy vállalkozási szerződések olyan esetben is, ha a teljesítés ugyan egyetlen aktussal végbement, azonban a felek magatartását egymás iránt hosszabb időre megszabta. Az állásfoglalást – és az azt követően megszületett bírói ítéleteket³⁷ is – figyelembe véve rögzíthető, hogy *a jogviszony tartóssága nem a teljesítés módja* (annak egyszeri, huzamos vagy ismétlődő jellege) *alapján ítéltető meg, hanem arra tekintettel, hogy a felek által egymással szemben tanúsítandó szerződéses magatartást hosszabb időre határozza-e meg vagy sem.*

32 NIZSALOVSKY Endre: *Kötelmi jog I. Általános tanok*, MEFESZ Jogász Kör Kiadás, Budapest, 1949, 318–320.

33 EÖRSI Gyula: *Magánjog és polgári jog*, Jogi és Államigazgatási Könyvkiadó, Budapest, 1950.

34 Vö.: rPtk. 220. §. (2) bekezdés, majd 241. §.

35 A gazdasági lehetetlenülés és a bírói szerződés módosítás összefüggéseiről lásd: TALABOS DÁVIDNÉ Lukács Nikolett: *A gazdasági lehetetlenülés jelenségének magyar jogtörténeti vonatkozásai*, In: *Doktoranduszok Fóruma 2010. A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa*, szerk. STIPTA István, Miskolc, 2011, 89–93, valamint JUHÁSZ Ágnes: *A szerződés módosítás kérdésköre a magyar polgári jogban*, Wolters Kluwer, Budapest, 2018.

36 L. rPtk. 220. §-ához fűzött indokolás.

37 BH 1984. 231; BH 1995. 659.

A fenti állásfoglalásban megfogalmazottak ellenére mégis számos olyan bírósági döntéssel találkozunk, ahol a bírói szerződésmódosítás lehetősége elismerésének vagy elutasításának alapját a szerződéses szolgáltatás teljesítésének módja képezte. Több alkalommal is foglalkozott például az eljáró bíróság a jogviszony tartós jellegének kérdésével a szellemi alkotások joga területén megjelenő egyes szerződések esetén. Elismerést nyert például a *találmány hasznosítására vonatkozó, illetve a találmányi díj fizetésének módjára és mértékére vonatkozó szerződés* tartós jellege is, utóbbi arra tekintettel, hogy az ilyen megállapodás időszakos szolgáltatásra irányul.³⁸ Szintén tartós jogviszonyként kezeli a bírói gyakorlat a *védjegyhasználati szerződést*.³⁹ Nem tartotta ugyanakkor lehetségesnek az eljáró bíróság a szerződésen alapuló haszonélvezeti jog bírósági módosítását, tekintettel arra, hogy az említett szerződés egyszeri szolgáltatásra irányul (haszonélvezeti jog alapítása), amely a haszonélvezet létrejöttével már teljeseedsbe is megy.⁴⁰

A bírói gyakorlatban viszonylag a jogviszony tartósságára vonatkozóan szintén általánosan elfogadott tétel az, hogy a jogviszony tartósságának megítélése szempontjából nem a szerződés típusa a meghatározó.⁴¹ Ennek ellenére, a több évtizedes bírósági ítélezési gyakorlatot áttekintve ténylegesen mégis egy másik tendencia látszik kirajzolódni: a jogviszony tartósságára vonatkozóan megfogalmazható megállapítások többnyire mégis a különböző szerződéstípusokhoz kötődnek. Ennek oka a jogviszony tartós jellegének jogalkotó általi meg nem határozottsága, melynek folytán a vizsgált kifejezés tartalmát az évek során a bíróságok töltötték meg tartalommal, esetről esetre állást foglalva egy-egy adott jogviszony tartós vagy éppen nem tartós voltáról.

Az ítélezési gyakorlat alapján jól látható, hogy a tulajdonátruházásra irányuló szerződéseknel, ahol a szerződéses kötelezettség teljesítése jellemzően egyetlen aktsal megy végbe, *nem jön létre a szerződő felek között tartós jogviszony* még abban az esetben sem, ha egyébként a felek a szerződéses ellenérték részletekben történő megfizetésében állapotodnak meg.⁴² Olyan esetben azonban, ha a szerződő felek az adásvételi szerződésben kereskedelmi hitel nyújtásáról is megállapodnak, megállapítható a felek között így létrejött jogviszony tartós jellege.⁴³ A „tisztán” tulajdonátruházási jellegű – és ezáltal tartósnak nem minősülő – szerződéses jogviszony tehát egy másik szerződéstípussal való „keveredés”, a merev szerződési típushatárok feloldása, elmosása révén válik tartós jogviszonnyá, vagyis a szerződést az abban megjelenő új, a fenti példa szerinti esetben hitelezési elem minősíti át tartós jellegűvé.

Fentebb már rögzítést nyert, hogy a tartós jogviszonyok többnyire – de nem kizárólagosan – negatív tartalmú kötelmeket fednek le. Ennek megfelelően a bírói gyakorlat a *használati kötelmek körébe tartozó szerződéseket jellemzően tartós jellegűnek tekinti*, és erre való tekintettel általánosságban elismeri a bíróság szerződésmódosító jogkörét. A bíróság azonban – az egyéb törvényi feltételek fennállása mellett – olyan esetben sem zárta ki a

38 BH 1985. 100; BH 1995. 659 LB Pf. IV. 21.168/1996/2.

39 BH 1996. 442.

40 BH 1987. 162.

41 Ezt egyébként a hatályos Ptk.-hoz fűzött egyik kommentár is hangsúlyozza. L. VÉKÁS Lajos, GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*, Wolters Kluwer, Budapest, 2014.

42 Vö.: BH 1997. 242.

43 Legfelsőbb Bíróság Pfv. VII. 21.242/1999/3; BH 2002. 263; BH 2003. 413.

szerződés bírósági úton való módosításának lehetőségét (és ezzel implicite elismerte a szerződés tartós jellegét), amikor a bérlő a huzamos időre kötött bérleti szerződés esetén a bérleti díjat egy összegben előre fizette meg.⁴⁴ Érdekes ugyanakkor, hogy a bíróság a bérleti szerződés mint tartós jogviszony fennállását olyan esetben is a szerződés megkötésétől számította, amikor a bérbeadó pozícióban jogutódlás állt be.⁴⁵ A használati jellegű szerződésekkel kapcsolatosan rögzítendő, hogy a bíróság ezen szerződések tartós jellegét evidenciaként kezeli, így számos olyan bírósági ítélet ismert, ahol az eljáró bíróság a bírósági szerződésmódosítás feltételeinek vizsgálatakor a jogviszony tartós jellege mint előfeltétel vizsgálatának nem szentelt külön figyelmet. A bírói gyakorlat szintén használati kötelmi jellegére való tekintettel ismerte el tartós jogviszonyként a lízinget.⁴⁶ Az ún. *működési (operatív) lízing* kapcsán a vonatkozó ítélet a szerződés céljából kiindulva úgy foglalt állást, hogy mivel az említett szerződés célja rendszerint nem a tulajdonszerzés, hanem a tartós használat, a szerződés jellegét tekintve leginkább a tartós, határozott időre kötött haszonbérleti szerződéssel rokonítható.⁴⁷

A bíróságok kapcsolódó ítélkezési gyakorlata alapján *tartós jelleggel bírnak a tartási szolgáltatásra irányuló szerződéses jogviszonyok, így a tartási és életjáradéki szerződés*.⁴⁸ Ezen jellemzőjükre való tekintettel elismerést nyert, hogy a szerződő fél szerződésszegése nélkül is bekövetkezhetnek olyan változások, amelyekre figyelemmel a szerződés változatlan fenntartása bármelyik fél jogos érdekeit sérti, és szükségszerűen indokolja a szerződés módosítását vagy esetleg megszüntetését.⁴⁹ Az említett szerződéses viszonyok tartósságára maga a Ptk. is ráirányítja a figyelmet azzal, hogy a szerződésmódosítás általános szabályai mellett külön rendelkezik a tartási szerződés módosításáról és annak sajátos esetéről, a tartási szerződés életjáradéki szerződéssé való átalakításáról.⁵⁰

Az ítélkezési gyakorlat szerint szintén tartós jelleggel bír a tartási és életjáradéki szerződéssel közeli rokonságban álló,⁵¹ azonban atipikus jellegű *gondozási és ápolási szerződés*, ahol a szerződő felek közötti – alapvetően tartósra tervezett – jogviszony tényleges időtartamát, a szolgáltatás nyújtásának (gondozás, ápolás) időbeli terjedelmét a „szerencsefaktor” határozza meg,⁵² erre való tekintettel a *clausula rebus* szabály és a bíróság szerződésmódosítási joga alkalmazást nyerhet.⁵³

A felek között tartós jogviszonyt keletkeztetnek az olyan szerződések is, amelyek alapján a kötelezett (közszolgáltató) víz, gáz, villamos energia, távhő⁵⁴ vagy más „közüzemi” szolgáltatás nyújtására köteles.⁵⁵

44 BH 1995. 514.

45 BH 2009. 47.

46 BH 1991. 357.

47 BDT 2006. 1487.

48 BDT 2011. 2579.

49 BDT 2011. 196.

50 L. Ptk. 6:495. § (2) bekezdés.

51 BH 2002. 399; BH 1997. 592.

52 BH 1998. 273.

53 BH 1978. 335; BH 1977. 789.

54 Kúria Pfv.IV.20.370/2012/6.

55 Vonatkozó tanulmányában a közszolgáltatási szerződés jellemzőit, így például a jogviszony tartósságát is vizsgálja Vörös Imre. L. VÖRÖS Imre: *A közszolgáltatások szabályozásáról*, Állam- és Jogtudomány, 1972/1, 137.

A gondossági kötelmek alaptípusának tekintett megbízás esetén a gyakorlatban szintén jól ismert problémakört képez az eseti és a tartós jellegű szerződés közötti különbségtétel.

A 2000-es évek folyamán a *Legfelsőbb Bíróság* abban a kérdésben, hogy mikor tekinthető állandó jellegűnek az *ingatlanközvetítésre megkötött ügynöki megbízási szerződés*, úgy foglalt állást, hogy „[a]z állandóság fogalmának szempontjából [...] a tartósság, a nagyobb számú ügylet közvetítésére irányuló, vagy a hosszabb ideig tartó jogviszony csak megközelítő meghatározások. Az állandóságnak nem csupán a megkötendő ügyletek számszerűségében vagy az ügynöki szerződés időtartamában, hanem a jogügylet jellegében kell megnyilvánulnia. Ilyen jellegre utal különösen, ha határozatlan időre – egyben meghatározatlan számú ingatlan közvetítésére –, illetve viszonylag hosszabb határozott idejű, de ugyanakkor meghatározatlan számú jogügylet folyamatos közvetítésére vonatkozó ügynöki szerződést kötnek a felek.”⁵⁶

Lényeges, hogy megbízási szerződések esetén az rPtk. és a kapcsolódó bírói gyakorlat nem a tartós, hanem a folyamatos kifejezést használta, amely jelleg megállapítása a gyakorlatban a szerződés felmondhatósága szempontjából bír különös jelentőséggel.⁵⁷ A hatályos Ptk. normaszövegében ugyanakkor már a „tartós megbízási jogviszony” kifejezés szerepel.⁵⁸ A kapcsolódó gyakorlatot áttekintve rögzíthető, hogy a bíróságok általában olyan esetben minősítenek tartósnak egy adott megbízási szerződést, amikor annak tárgya valamilyen tevékenység vagy feladat huzamos ideig történő ellátása.⁵⁹ Ilyen lehet például az *őrző-védő tevékenység*,⁶⁰ a folyamatos *sportedzői*, valamint *disztribútori megbízások*,⁶¹ de megállapítást nyert annak a szerződésnek a tartós jellege is, amelyben a megbízott feladata *pénzügyi és számviteli szaktanácsadás*, valamint az ezekkel a feladatokkal kapcsolatos ügymenet ellenőrzése volt.⁶² A bíróság tartósnak tekintette továbbá a *bíróság és más hatóság előtti képviselőre*, valamint az ezekkel az eljárásokkal kapcsolatos szerződések, beadványok és egyéb okiratok elkészítésére létesített *üggyvédi megbízási szerződést* is.⁶³

A különböző *pénzügyi tárgyú szerződések* esetén szintén jól érzékelhető, hogy a bíróságok általánosságban elismerik az idesorolható jogviszonyok tartós jellegét. A bírói gyakorlat szerint tartós jogviszony például a *lakossági folyószámla-szerződés*,⁶⁴ valamint a *fogyasztói kölcsönszerződés* is.

Amint látható, a jogviszony tartóssága kapcsán kialakult bírói gyakorlat meglehetősen sokszínű, normatív szinten a kérdés ugyanakkor a rPtk. hatályban létének több mint ötven esztendeje alatt mégsem került rendezésre. A jogviszony tartós jellegének

56 L. 2005. évi 2. Polgári jogegységi határozat, Indokolás, III. pont. Az említett határozat a Kúria Polgári Kollégiumának 2014. évi 1. Polgári jogegységi határozata értelmében a hatályos Ptk. alkalmazása körében már nem irányadó, azonban a vizsgált kifejezés értelmezése szempontjából adott esetben mégis relevanciával bírhat. Vö.: MICZÁN Péter: *A bizalmi vagyონrendelő felelősségéről és helytállási kötelezettségéről*, Iustum, Aequum, Salutare, 2015/2, 195–217, 210–211.

57 BDT 1999. 16; BDT 2006. 1326; BH 2009. 331.

58 L. Ptk. 6:278. § (4) bekezdés.

59 Legfelsőbb Bíróság Pfv.VI.22.212/1997/5.

60 BDT 2006. 1325.

61 FIT 6.Pf.21.186/2003/2, Vö.: MOLNÁR Ambrus: *A folyamatos megbízási jogviszony sajátosságai a bírói gyakorlatban*, Gazdaság és Jog, 2006/12, 3–9.

62 Kúria Pfv.V.20.590/2015/9.

63 Kúria Pfv.V.20.738/2014/7.

64 EBH 2001. 438.

megállapításában a hatályos Ptk. sem nyújt segítséget, noha a 6:192. § (1) bekezdése a bíróság általi szerződésmódosítás alkalmazhatóságának előfeltételeként rögzíti a jogviszony tartós jellegét. Mindezek alapján elmondható, hogy értelmező szabály hiányában továbbra a bírói gyakorlat, illetőleg a kommentárirodalomra, illetőleg a tudományos munkákban megfogalmazott megállapítások azok, amelyek kiindulópontul szolgálhatnak egy adott jogviszony tartós jellegének megítélése során.

4. A jogviszony tartós jellegének megítélése a kortárs magánjogtudományban

Az rPtk. hatálybalépését követően a magyar magánjogtudományban kifejezetten a jogviszony tartósságának kérdését érintő tudományos munka hosszú időn át nem született. Egyes szerzők munkáiban elvértve ugyan találunk egy-egy utalást, gondolatot valamely jogviszony tartós jellegére, ez azonban többnyire csak amolyan mellékszál – a jogviszony ezen jellemzőjét evidenciaként kezelték.

Az 1980-as évek végén a gazdasági társaságokról szóló első magyar jogszabállyal foglalkozó írásában *Novotni Zoltán* például a szerződések módosítása kapcsán rögzíti, hogy a „[a] társasági szerződések mindig tartós jogviszonyt hoznak létre, ennél fogva szinte törvényszerű az az igény, hogy a felek – egyező akarattal – bármikor képesek legyenek módosításokat végezni a már megkötött jogi kapcsolat tekintetében”.⁶⁵ (Az más kérdés, hogy társasági szerződések esetén ez a jellemző kevésbé domináns, legalábbis a szerződés bíróság általi módosíthatósága szempontjából, minthogy „[a] jogviszony természete [...] kizárja azt, hogy a bíróság éljen a Ptk. által biztosított szerződésmódosító jogkörével, mert ezzel a társult tagok konstitutív bírói határozattal jóváhagyott autonómiáját sértene”.⁶⁶)

A jogviszony tartósságának kérdéskörét átfogó jelleggel vizsgálta vonatkozó tanulmányában *Török Tamás*, kísérletet téve egyúttal a kifejezés fogalmi-tartalmi kereteinek kijelölésére. Török szerint egy jogviszony akkor tekinthető tartósnak, ha abban legalább az egyik jogalanyt huzamos időn át folyamatos (huzamos) vagy időszakonként visszatérő (ismétlődő) kötelezettség terheli.⁶⁷ Mindezen ismérvek egyidejű fennállása szükséges és egyben elégséges ahhoz, hogy egy adott jogviszony tartósnak minősíthető legyen. Török tehát a tartós jelleg megállapításához elegendőnek tartja, ha a huzamos vagy ismétlődő – akár tevőleges, akár nemleges magatartásban megnyilvánuló – kötelezettség pusztán az egyik szerződő fél oldalán áll fenn. Ebben az értelemben tartós jogviszonynak lehetne tekinteni az olyan adásvételi szerződést is, ahol a szerződő felek a vételár részletekben történő megfizetésében állapodnak meg. Az irányadó bírói gyakorlat⁶⁸ szerint azonban az ilyen megállapodás a felek között nem hoz létre tartós jogviszonyt, mert annak

65 NOVOTNI Zoltán: *A gazdasági társaságokról szóló törvény és a magyar polgári jog megújulása*, Jogtudományi Közlöny, 1989/5, 243–251, 247.

66 Uo. 248.

67 TÖRÖK Tamás: *Tartós jogviszony*, *Gazdaság és Jog*, 2000/11, 16–21, 16.

68 BH 1997. 242.

feltétele lenne az, hogy a szerződésben részes felek egyaránt tartós vagy időszakonként visszatérő szolgáltatás teljesítésére legyenek kötelezve.

Török az előbbi logikai séma mentén továbbhaladva különbséget tett „egyszerű tartós jogviszony” és „kétszeresen (többszörösen) tartós jogviszony” között. Utóbbi csoportba azok a szerződéses jogviszonyok sorolhatók, ahol a kötelezettség fenti értelemben vett tartós jellege mindkét fél oldalán megállapítható.⁶⁹ (Például határozatlan idejű lakásbérleti szerződésnél a bérbeadó tartós tūrési, tartózkodási kötelezettségével a bérló bérleti díj rendszeres – időszakonként visszatérő – fizetésére irányuló kötelezettsége áll szemben, közszolgáltatási szerződésnél a szolgáltató az adott szolgáltatást jellemzően hosszabb időn keresztül köteles nyújtani, amelyért a fogyasztó ugyanezen időszak alatt időszakonként visszatérően, rendszeresen köteles díjat fizetni.)

Vékás Lajos szerint a felek közötti jogviszony tartós voltát szintén a *huzamos időn át teljesítendő szolgáltatások* alapozzák meg,⁷⁰ míg Nochta Tibor – a fentebb már részletesen ismertetett – bírói gyakorlat alapján azt állapítja meg, hogy a felek jogait és kötelezettségeit, magatartását hosszabb időtartamra meghatározó szerződések tekinthetők tartós jellegűnek.⁷¹

A megbízási típusú szerződésekkel kapcsolatosan érdemes kiemelni Molnár Ambrus megállapítását, amely szerint a bírói gyakorlat az idetartozó jogviszonyokat akkor tekinti folyamatosnak, ha a megbízott feladatait határozatlan ideig vagy egy előre meghatározott hosszabb időtartamon keresztül köteles ellátni, vagy a szerződés ugyan nem hosszabb időre szól, azonban a megbízott „több, előre nem meghatározható mennyiségű, rendszeresen vagy rendszertelenül szükségessé váló, előre meghatározott típusú tevékenység” ellátására köteles.⁷²

Végső – nemcsak a megbízási, hanem valamennyi jogviszony tartósságának megállapítása során irányadónak tekinthető – megállapítása szerint „a jogviszony időtartama és a szolgáltatás tárgya bár alapvető, de nem döntő és kizárólagos támpontként szolgál a folyamatosság megállapításához, amelyhez nem mellőzhető e két szempontnak az eset további körülményeivel való egybevetése és együttes értékelése”. Ezzel kapcsolatosan hasonlóképpen foglalt egyébként állást Bíró György is, aki a szerződés időtartamát mint jellemzőt önmagában nem tartotta alkalmasnak arra, hogy az adott megbízási jogviszonyt tartóssá (folyamatossá) tegye. Úgy vélte viszont, hogy az alanyok hosszabb távú szerződéses kapcsolatában több feladatkörre vonatkozó (pl. tanácsadás, kezelés, kontroll stb.) megbízások, vagyis azok, amelyek a kötelezett részéről folyamatos, gondos és szakszerű ügyellatást, rendelkezésre állást igényelnek, már tartós (folyamatos) megbízási jogviszonyt keletkeztetnek, függetlenül attól, hogy azok a felek között határozott vagy határozatlan időre kötöttek.⁷³

69 TÖRÖK: i. m., 16.

70 VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog. Általános rész*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016, 72.

71 NOCHTA Tibor: *Mennyiben szerződési kockázat a gazdasági válság?*, Jog, Állam, Politika, 2011/2., 87–97, 94.

72 MOLNÁR Ambrus: *A folyamatos megbízási jogviszony sajátosságai a bírói gyakorlatban*, Gazdaság és Jog, 2006/12, 3–9, 6.

73 BÍRÓ György: *Bizalmi tartalmú facere szerződések felmondásának jogszerűsége = A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken – 2011*, szerk. SZALMA József, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék, 2012, 216–232, 224.

A használati kötelmekkel foglalkozó szerzők – az ítélezési gyakorlat nyomán – az idesorolható szerződéstípusok esetében evidenciaként kezelik, az adott szerződés alapvető jellemzőjeként említik annak tartós jellegét.⁷⁴ Hasonló a helyzet a fentebb már említett, pénzügyi tárgyú szerződésekkel; a fogyasztói kölcsönszerződés tartós jellege utóbb jogalkotói szinten is megerősítést nyert.⁷⁵ Ez utóbbi kapcsán *Gárdos István* azt hangsúlyozta, hogy a jogviszony tartós volta, huzamos ideig való fennállása nem azonos annak folyamatos, illetve egységes jellegével. Az utóbbi jellemzővel bíró jogviszonyokat (ideértve tehát a fogyasztói kölcsönszerződést is) mint szűkebb kategóriát helyezte el a huzamos ideig fennálló tartós jogviszonyok körén belül.⁷⁶

Fentebb már említést nyert, hogy több olyan bírói ítélet is született, amely a találmány, illetve a védjegy hasznosítására irányuló szerződés tartósságát megállapítva ismerte el az adott jogviszony bíróság általi módosítását. Minthogy a szellemi alkotások jogának területén megjelenő szerződések túlnyomó része jellemzően valamely használati kötelmi elemet (használat, hasznosítás) is magában foglal, a tartós jelleg így ezen jogviszonyok többségében megállapítható. *Faludi Gábor* például a licencszerződést eleve tartós jogviszonyként kezeli, minthogy az engedélyest rendszerint tartós, visszatérő jellegű fizetési kötelezettség terheli.⁷⁷ Megállapításához, amely a *licencszerződés tartós jellegét a szolgáltatás rendszerességére alapozza*, érdekes adalékként szolgál az a felsőbbbírói ítélet, amely a találmány hasznosítására irányuló szerződést abban az esetben is tartósnak minősítette (és ezáltal lehetővé tette annak bíróság általi módosítását), amikor a felek a szerződés ingyenességében állapodtak meg, és a feltalálók egyáltalán nem kértek licencdíjat a találmány hasznosításáért.^{78, 79}

Papp Tekla a jogviszonyok tartós jellegét az *atipikus szerződések* kapcsán vizsgálta. Álláspontja szerint az idesorolható szerződéstípusok közös jellemzője, hogy azok általában hosszabb távú piaci kapcsolatokat szabályoznak, tartós jogviszonyra irányulnak.⁸⁰ Az *operatív lízing* kapcsán – a vonatkozó bírói gyakorlatra hivatkozva – alapvető jellemzőjeként említi a jogviszony tartósságát,⁸¹ és hasonlóképpen foglal állást a koncessziós

74 Lásd például: HARSÁNYI Gyöngyi: *A haszonbérleti szerződés „régí-új” szabályai az új magyar Polgári Törvénykönyvben = A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken*, szerk. SZALMA József, Újvidék, 2014, 236–247, 237; BESENYEI Lajos: *A bérleti szerződés*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998, 13–14, 22, 52; KISS Gábor: *A helyiségbérleti szerződés*, KJK-KERSZÓV, Budapest, 2002, 81–90.

75 A Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény miniszteri indokolásában rögzítést nyert, hogy a fogyasztói kölcsönszerződés a felek között huzamos ideig tartó, folyamatosnak és egységesnek tekinthető szerződéses jogviszonyt hoz létre.

76 GÁRDOS István: *A kölcsönszerződésből fakadó követelések elévülésének kezdő időpontja*, Jogtudományi Közlöny, 2014/9, 387–399, 393.

77 FALUDI Gábor: *A licencszerződés*, Polgári Jogi Kodifikáció, 2008/2, 12–23, 18.

78 LB Pf. IV. 21.168/1996/2.

79 A szellemi alkotások joga szerződéseinek tartós jogviszonnyá minősítésére vonatkozó általános megállapításunk alól nyilvánvalóan kivételt képeznek azok a szerződések, ahol a cél nem az adott szellemi alkotás használatának időleges (jellemzően hosszabb időre szóló) átengedése, hanem kifejezetten az alkotáshoz kapcsolódó vagyoni értékű jogok átruházása. Az ilyen kontraktusok esetén ugyanis a domináns elem nem a használat, hanem a (jog)átruházás, amely a tulajdonátruházó szerződésekhez hasonlóan jellemzően egyetlen aktussal megy teljesezésbe.

80 PAPP Tekla: *Az atipikus szerződések és a magyar Polgári Törvénykönyv rekodifikációja*, Jog – Állam – Politika, 2011/Klnsz., 95–105, 98.

81 PAPP Tekla: *A lízingszerződés a bírói gyakorlat tükrében*, Miskolci Jogi Szemle, 2011/1, 31–58, 32.

szerződéssel kapcsolatosan is, mely utóbbinak tartós jellegét nem a szerződés tipikusan hosszabb időre szóló időtartamával indokolja, hanem azt a szerződés tárgyából és funkciójából vezeti le, rögzítve egyúttal azt is, hogy a koncessziós szerződés alanyainak gazdasági és jogi érdekeit is a tartós kontraktuális kapcsolat szolgálja.⁸²

A fentiekben ismertetett valamennyi jogirodalmi álláspont szerződéses kötelmi viszonyhoz vonatkozásában vizsgálta a tartós jellegét. A tartósság kérdése azonban az abszolút (dologi) jogokhoz kapcsolódóan is felmerülhet, hiszen a korlátolt dologi jogok körében több olyan jogosultságot is nevesít a Ptk., amely a jogosultat valamely (ingó vagy ingatlan) dolog tartós használatára jogosítja fel (pl. haszonélvezet, használat, földhasználat stb.). *Lenkovics* szerint ezek a jogviszonyok tipikusan szintén tartós jellegűek.⁸³ A bírói gyakorlat ugyanakkor nem egységes a kötelmi jogi alapon, szerződés útján létesített korlátolt dologi jogi viszony⁸⁴ megítélését illetően. Ismert olyan bírósági ítélet, amely szerint a szerződéssel kikötött *szolgalmi jog* a felek között tartós jogviszonyt hoz létre.⁸⁵ Egy másik esetben a bíróság nem fogadta el a haszonélvezeti jogot alapító szerződés módosítását arra való hivatkozással, hogy a szerződés egyszeri szolgáltatásra irányul, és a haszonélvezet létrejöttével a teljesítés megtörténik.⁸⁶ Egy további döntésben az eljáró bíróság elfogadta ugyan a *használati jogi jogviszony tartós jellegét*, hangsúlyozta azonban, hogy a használati jog bírósági módosítására a bírói gyakorlat szerint nem kerülhet sor, mivel a használat abszolút szerkezetű dologi jog, amelynek tartalmát és időtartamát a bíróság nem változtathatja meg, a szerződés bírósági módosítására utóbb nem kerülhet sor.⁸⁷

A dologi jogviszonyok jellegüket tekintve tehát nem vitathatóan tartós jellegű jogviszonyok, amelyek módosíthatósága azonban nem a jogviszony tartós vagy nem tartós jellegén mint sajátos jellemzőn fordul, hanem az a kötelmi jog és a dologi jog szabályainak, vagyis a szerződő feleket megillető szerződési szabadság és a dologi jogok zártkörűsége és tartalmi kötöttsége elvének kollíziójára tekintettel merül fel és képez önálló – a jelen tanulmány keretei között nem vizsgált – problémakört.⁸⁸

5. Zárógondolatok

Egy adott jogviszony tartós (huzamos) jellege olyan sajátos jellemző, amely az ilyen polgári (elsődlegesen szerződéses) jogviszonyok esetén sajátos rendelkezések alkalmazását, alkalmazhatóságát teszi lehetővé. A kapcsolódó kérdések leginkább a bíróság általi szerződésmódosítás alkalmazhatóságával kapcsolatosan merülnek fel, hiszen a

82 PAPP Tekla: *A koncesszió néhány társasági jogi vetülete*, Jogelméleti Szemle, 2001/4, xx.

83 LENKOVICS Barnabás: *Dologi jog*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2001, 14.

84 Vö.: Ptk. 5:146. §, 5:161. §.

85 BH 1980. 379.

86 BH 1987. 162.

87 BH 2007. 420.

88 A dologi jogviszonyok módosíthatóságának kérdéskörével kapcsolatosan lásd: JUHÁSZ Ágnes: *Módosítható-e a dologi jogviszonyok? = Miskolci konferenciák 2016–2018. A Polgári Jogot Oktatók XXII. és XXIV. Országos Találkozójának válogatott tanulmányai*, szerk. PUSZTAHELYI Réka, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2018, 157–170.

jogviszony tartós jellege az 1959. évi Ptk. elfogadásától kezdve az említett jogintézmény alkalmazhatóságának előfeltételét képezi a magyar polgári jogban.

A „tartós jogviszony” kifejezés tartalma ennek ellenére a magyar polgári jogban normatív szinten nem meghatározott, kereteit elsődlegesen a korábbi polgári jogi kódexhez kapcsolódó ítélkezési gyakorlat jelölte. Az rPtk.-hoz kapcsolódó bírósági ítéletekben a jogviszony tartóssága kapcsán tett megállapítások azonban a hatályos Ptk. elfogadásával és hatálybalépésével sem váltak meghaladottá, hiszen azok a Ptk. 6:192. § (1) bekezdésének alkalmazása során a kifejezés határainak megvonásakor alapvetően mind a mai napig relevánsnak tekintendők.

Annak ellenére azonban, hogy a bírói esetjogban a jogviszony tartósságának megállapíthatóságával kapcsolatosan létezik egy kialakult és általánosságban elfogadott álláspont, napjainkban mégis szükségesnek mutatkozik – legalábbis részben – a kifejezés elmúlt évtizedek során kialakított kereteinek felülvizsgálata, azok esetleges tágitása is.

A jogviszony tartós jellege kétségkívül lényeges jellemzője lehet egy adott jogviszornak. Úgy vélem azonban, hogy az elmúlt évtizedek folyamán a bírói gyakorlat által kialakított keretek, kijelölt sarokpontok a jogalkalmazás szempontjából kielégítőnek tekinthetők, megfelelőképpen funkcionálnak, és alapvetően nem vetik fel a kifejezés általános jellegű, jogszabályi szintű meghatározásának szükségességét. Igaz ugyan, hogy a gyakorlatban a szerződéses viszonyok átalakulása, összetettebbé válása következtében felmerülnek újabb tényállások, ahol szükségessé válik a jogviszony tartós jellegének vizsgálata, ennek megítélése azonban az esetek többségében már jellemzően nem okoz komoly problémát, minthogy a kérdés a korábbi, mára már megszilárdult bírósági gyakorlat alapján egyértelműen megválaszolható.